

vaatisi monitieteistä lähestymistapaa. Filosofin tiedot eivät siihen yksin riitä. Aika näyttää tuleeko esitutkimukselle jatkoa.

Kirjan epäilemättä mielenkiintoisin ja paras osa on pohdiskelu siitä ”Mitä on inhimillinen työ?”. Näin siitä huolimatta, että Wilenius ei tuo esiin varsinaisesti mitään uutta tietoa. Hän kuitenkin problematisoi lyhyesti ja tiiviisti eräitä keskeisiä työhön liittyviä kysymyksiä. Wilenius toteaa, että työn kriisistä voidaan puhua kahdessa mielessä: ensimmäisen hän muotoilee työn mielekkyyttä ja toisen työn riittävyttä koskevaksi kysymykseksi. Jälkimmäisen, tietyllä lailla perustavaa laatua olevan kysymyksen, hän ohittaa suhteellisen lyhyesti muutamalla maininnalla, sen sijaan ensimmäistä hän pohtii kirjassaan koko ajan.

Wilenius näkee työllä olevan kolme eri tehtävää: 1) työ aineellisen toimeentulon välineenä, 2) työ ihmisen sosiaalijana yhteiskuntaan ja 3) työ ihmisen henkisen kehityksen ja itsensä toteuttamisen lähteenä. Tiivistäen voidaan puhua työn aineellisesta, sosiaalisesta ja henkisestä ulottuvuudesta.

Hän kritikoii, että tähän asti on liian yksipuolisesti kiinnitetty huomiota vain työn ensimmäiseen merkitykseen. Työn historian esittely jää kirjassa varsin suppeaksi, mutta antanee kuitenkin jonkin verran uutta tietoa henkilölle, joka ei ole työtä historialliselta kannalta ennen tarkastellut. Lisälukemiseksi tältä osin voi suositella esim. Kari Gröhnin artikkelia ”Työhön kohdistuvat arvot ja asenteet” (Sosiaalinen Aikakauskirja 3/1973).

Wilenius toteaa, että Suomessa on ”suhteellisen vähän tutkittu ihmisen ja työn suhteessa tapahtuneita muutoksia”. Ilmeisesti näin onkin. Kun Wilenius ei ole kuitenkaan tietoinen siitäkään vähäisestä tutkimuksesta, mitä on tehty, niin se herättää hui-

Reijo Wilenius. *Ihminen ja työ.*

Esitutkimus. Jyväskylä
1981. Gummerus. 138 s.

Professori Wileniukselta ilmestyi viime keväänä kirjanen, jota hän nimittää esitutkimukseksi. Siinä hän käsittelee työtä sekä teoreettisella tasolla että myös oman haastattelututkimuksensa valossa. Näiden analyysien perusteella hän pohtii myös työn tulevaisuutta. Kirjan lopussa hän pohtii myös tutkimuksen antia mahdollista jatkotutkimusta ajatellen. Siinä henkii hieman skeptinen suhtautuminen alan tutkimusta kohtaan, vaikka tällaisella tutkimuksella olisikin ”suuri kansallinen merkitys”. Wilenius toteaa, että tällainen tutkimus

kan kummastusta. Näyttää siltä, että Wilenius on jäänyt työntutkimuksissaan 1950-luvulle.

Kirjan keskeisin osa, konepajan ja paperiteollisuuden työntekijöiden ja toimihenkilöiden (20 + 10) haastattelut on raportoitu tiiviisti vain keskeisimpiin asioihin paneutuen. Tämä osa on kritiikille altis. Osittain Wilenius itsekin tiedostaa sen puutteet, mutta tekee kuitenkin aineistonsa perusteella varsin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Joka tapauksessa hänen haastatteleemansa ovat mielenkiintoisesti valittuja ja ilmeisesti myös työn muutoksen tutkimusta ajatellen relevantteja.

Erään keskeisen tutkimustuloksensa Wilenius tiivistää toteamukseen, että ”ulkopuolisten yleinen kuva työstä teollisuudessa on liian synkkä”. Tähän tulokseen hän päätyy siitä syystä, että hän toteaa työntekijöiden ja toimihenkilöiden olevan varsin kiinnostuneita ja tyytyväisiä työtään kohtaan. Tähän tulokseen on kiinnitetty ehkä eniten huomiota Wileniuksen kirjasta lehdissä käydyssä keskustelussa. Tulokseen on kuitenkin suhtauduttava varauksellisesti sillä tyytyväisyyteen ovat saattaneet vaikuttaa mm. seuraavat seikat: tutkimusaineiston pienuus, sen tietynlainen ”vinous”, haastattelijan persoona, yleinen työllisyystilanne jne. Aineiston pienuuden ohella se oli myös hyvin pitkälle valikoitu. Haastatellut työntekijät olivat olleet keskimäärin työssä 26,8 vuotta. Heidän keski-ikänsä oli 49 vuotta. He olivat kaikki olleet samassa työpaikassa vähintään 10 vuotta. On selvää, että näin kauan yhdessä paikassa työskennelleet ovat suhteellisen hyvin integroituneet työyhteisöön, joten tyytyväisyys on näin ollen ymmärrettävää. Toiseksi, ulkopuoliselle haastattelijalle ei kovin helposti kaikkea kerrota, vaikka tämä olisi kuinka mukava mies. Tässä suhteessa nimen kyselylomake olisi saatta-

nut tuottaa toisenlaisen tuloksen, vaikka tällaista menetelmää ei kaikilta osin muuten voi pitää hyvänä menetelmänä. Wileniuskin kyllä huomaa, ettei aivan kaikkea kerrota. ”Työn kuluttavuuden saattoi myös nähdä, vaikka kukaan erityisesti valitellut vammojaan tai sairauksiaan; päinvastoin monet väheksyivät niitä. Sain sen vaikutelman, että vain fyysisesti ja psyykkisesti vahvat henkilöt kestävät päälle kuudenkymmenen ikävuoden tämän laatuista työtä.” Nämä havainnot ovat epäilemättä olennaisia. Työntekijät eivät yleensäkään valittele ainakaan ulkopuoliselle vaivojaan. Saattaa-han olla, että tiedot kulkeutuvat työnantajalle. Pahimmassa tapauksessa voi seurauksena olla lopputili.

Analyysinsä taustaksi olisi Wilenius voinut hankkia tietoja teollisuustyöntekijöiden terveydentilasta, elinolosuhteista, palkkatasosta, työn yleisestä muutoksesta jne. Haastattelujen vertailu näihin tietoihin olisi antanut tutkimukselle aivan toisenlaisia luotettavuutta. Tällaista tietoa olisi ollut helposti saatavissa mm. METELI-tutkimuksen aineistosta ja työsuojelututkimuksista. Myös elämäntapatutkimus ja automaation vaikutusta työelämään tutkivan kansainvälisen projektin raportit olisivat antaneet hyödyllistä vertailuaineistoa. Näiden tausta- ja vertailutietojen puuttuessa Wileniuksen tutkimus jää valitettavasti työnantajien perinteisten ”työtyytyväisyystutkimusten” tasolle.

Tällaisia työtyytyväisyystutkimuksia on kritikoitunut mm. G. Roustang (International Labour Review, toukokuu 1977) toteamalla, että ihmiset ovat hyväksyneet tutuksi muodostuneet työolosuhteet ihanteellisiksi ja ovat ilmaisseet hyväksyvänsä jopa sellaiset työolosuhteet, jotka — paitsi että ne rajoittavat heidän valintamahdollisuuksiinsa tulevaisuudessa — uh-

kaavat myös heidän perhe-elämänsä tasapainoa ja saattavat jopa lyhentää heidän elinikänsä. Tästä syystä hän esittää, että subjektiivisista työtyytyväisyystutkimuksista pitäisi siirtyä todellisten työolosuhteitten tutkimukseen.

Eräs aikuiskasvatuksellisesti mielenkiintoinen kysymys — erityisesti ajatellen vapaa-ajan opiskelua — on tietysti se, missä määrin työ vaikuttaa vapaa-ajan viettotapaan, erityisesti opinnolliseen aktiivisuuteen. Wilenius toistaa jo monissa yhteyksissä esiin tuodun asian, ”tehdastyö ei ilmeisesti herätä tai jätä voimia” henkisille harrastuksille. Sen sijaan tehdastyöläisillä on lähes kaikilla jokin ulkoiluun tai liikuntaan liittyvä harrastus. Hänen mukaansa olennainen elpymisen lähde on juuri luonnonympäristö. Kuluttavan yksitoikkoisen ja vähän esteettisiä arvoja sisältävän tehdastyön vastapainoksi ihminen tarvitsee fyysisesti monipuolisempaa, vaihtelevampaa ja esteettisiä elämyksiä tarjoavaa toimintaa, jonka avulla hän voi irtautua työstään ja unohtaa sen aiheuttamat rasituksen. Tähän tarjoaa parhaan mahdollisuuden liikunta ja erilainen puuhailu luonnossa.

Toimihenkilöiden työhön näyttää helpommin liittyvän henkisiä harrastuksia; heilläkin on kuitenkin melkein kaikilla jokin ulkoilmaharrastus. Työ näyttää siis asettavan aikuisopiskelulle varsin selvät reunاهدت. Jos työtä ei pystyttyä uudistamaan on turha kuvitella, että vapaa-ajan opiskelu kovin suurensa määrin lisääntyy.

Työn tulevaisuus -jakso on kirjan heikoin osa. Siinä Wilenius etsii ratkaisuja eräisiin työtä koskeviin ongelmiin, mm. työttömyyteen. Hänen esityksensä ovat varsin kummallisia. Hän toteaa aivan oikein, että yhteiskunnassa on ääretön määrä tekemätöntä työtä. Tämän jälkeen hän esittää vapaaehtoistoiminnan lisäämistä, koska hänen mie-

lestään monet ovat valmiita tekemään yksiolollisesti kiinnostavaa ja sosiaalisesti mielekästä työtä vähemmällä palkalla. Tämä pitää epäilemättä paikkansa siinä tapauksessa, jos välttämätön toimeentulo on turvattu. Työttömyyskorvauksen varassa elävälle tällainen vaihtoehto on tuskin houkutteleva. Wileniuksen lääke sopii ehkä turhautuneille hyvin toimeen tuleville ihmisille (jotka toki tarvitsevat sisältöä elämäänsä siinä kuin muutkin), mutta siitä on tuskin apua niille, joille työttömyys on todellinen toimeentulo-ongelma. Triviaaleilta tuntuvat Wileniuksen muutkin lääkkeet, kun otetaan huomioon ongelman laajuus ja syvyys. Hän nimittäin näkee työttömyysongelman eräänä poistamiskeinona Steiner-koulujen lisäämisen, koska hänen mukaansa näiden oppilaitosten oppilaista ne, jotka eivät ole päätyneet ”valmiiseen ammattiin”, ovat itse tehneet itselleen työpaikan. Tämä saattaa olla totta, mutta tuskin tällä saadaan työttömyyttä laajassa mitassa pieneneväksi (meillä on yli 100 000 työtöntä). Toiseksi on huomattava, että Steiner-koululaiset ovat enimmäkseen keskitasoa paremmista sosiaalisista oloista, joten heidän sijoittumisensa on jo senkin vuoksi ilmeisempää. Wilenius korostaa myös Steinerkoulun vaikutusta työmotivaation kehittämisessä. Työttömyys on kuitenkin vain pieneltä osin motivaatiokysymys, useimmissa tapauksissa kyllä tarvittava motivaatio on olemassa, mutta työtä ei. Niin kunnioitettavaa kuin kansalaisten omapohjaisen yritteliäisyyden korostaminen ja tukeminen onkin, niin sen tarjoaminen ainoana ratkaisuna työttömyysongelmaan, tuntuu varsin kummalliselta.

Kaikista puutteistaan ja osittaisesta pinnallisuudestaan huolimatta Wileniuksen kirjaa voi suositella eräänlaisena johdantona työelämän problematiikkaan henkilöille,

jotka eivät jaksä perehtyä laajempiin ja perusteellisempiin työelämän tutkimuksiin. Sen hyvänä puolena on nimittäin sen luettavuus. Siinä tuodaan joka tapauksessa esiin relevantteja kysymyksenasetteluja, joista tulisi keskustella mahdollisimman laajalti. Nykyinen tilanne vaatii todella perusteellista ajattelun uudistamista, kuten Wilenius Arjo Söderblomiin viitaten toteaa. Ihmiskunnan unelmana ei ole todellakaan työstä vapautuminen, vaan mielekäs työ. Tästä syystä meidän on selvitettävä itsellemme, mitä työ on ja mitä sen tulisi olla. Tämän jälkeen on jo huomattavasti helpompi kehittää työstä sellaista, että se muodostuu jokaiselle persoonallisuudellaan ja itsensä kehittämisen lähteeksi, eikä suinkaan sen esteeksi.

Jukka Tuomisto